

Net als op energie moeten we ook op arbeid besparen

Hoe moeten we in Nederland omgaan met de krapte op de arbeidsmarkt? De Tilburgse hoogleraar Ton Wilthagen schetst in deze Gastopinie zes scenario's. En legt uit waarom minder werken een deel van de oplossing kan zijn.

Ton Wilthagen

Er is veel discussie over hoe we de personeelstekorten op de arbeidsmarkt kunnen oplossen. Die tekorten hebben immers grote gevolgen voor het bedrijfsleven en publieke sectoren. De burger ervaart de krapte aan den lijve op allerlei gebieden, zoals de zorg, het onderwijs, de kinderopvang, de rechtspraak, de energie- en klimaattransitie, de woningbouw enzovoort. Met de toenevende vergrijzing lijkt de samenleving nog verder vast te lopen.

De arbeidsmarktkrapte waait de komende decennia niet zomaar over. Daarom moeten we alles doen om de tekorten in ieder geval te vermindern. Door bijvoorbeeld een paar uur meer te gaan werken en de grote groep mensen die nog steeds buiten de arbeidsmarkt staat in werk te betrekken.

Maar intussen moeten we ook nagaan hoe we op arbeid kunnen besparen, zoals we dat met energie doen. Dat klinkt vreemd, omdat we gewoonlijk het probleem hadden dat er meer werkzoekenden waren dan banen. Nu is het andersom. Welke manieren van arbeidsbesparing zijn denkbaar en zijn deze haalbaar?

1. Preventie kan sommige vormen van werk overbodig maken

In de eerste plaats kunnen we inzetten op het voorkómen van werk. Preventie dus. Denk aan de gezondheidszorg, waar de tekorten nu al nijpend zijn. De gezondheidszorg is nu in hoge mate ziekenzorg, zorg voor mensen die al ziek zijn. Als we meer investeren in het voorkomen van ongezondheid, wat betreft voeding, niet-roken en bewegen, hebben de zorgverleners minder werk te doen. Dat blijkt echter geen makkelijke opgave.

Vergelijkbaar zouden bedrijven betere en duurzame producten kunnen maken, die minder snel kapot gaan en minder onderhoud en dus minder werk vragen. Maar of ze daar het belang van inzien?

2. Uitbesteden aan het buitenland, als dat kan en verstandig is

Een tweede mogelijkheid om op arbeid te bezuinigen, is bepaald werk te laten doen in buitenlandse landen waar nog wel veel mensen om werk verlegen zitten. Vroeger waren we juist bevreesd dat werk zou verdwijnen, omdat dat werkloosheid zou betekenen. Denk aan de Tilburgse textielindustrie, die destijds naar lage-lonen-landen vertrok.

Ook deze manier van besparen heeft lastige kanten. Veel werk, zoals van de kapper, is niet op afstand te doen. Het internationaal uitbesteden van werk leidt bovendien tot hoge transportkosten en is niet duurzaam. Tenslotte is het niet altijd verstandig om werk niet meer hier te doen, omdat we dan sterk afhankelijk worden van andere landen. We hebben nu al fikse problemen met medicijnen, omdat we die niet zelf produceren.

3. Niet bang zijn voor kunstmatige intelligentie, benut die robots

Een derde strategie is dat we het werk zoveel mogelijk uitbesteden aan de kunstmatige intelligentie, AI

en robots. In het verleden keken we ook angstvallig naar deze mogelijkheid. De robots gingen onze banen afpakken. Nu zouden we dat misschien toejuichen. De nieuwe technologie heeft enorme potentie. Chatbots staan ons al steeds vaker te woord.

Nadeel kan zijn dat de dienstverlening en zorg het menselijke karakter verliezen. Is je grootmoeder in goede handen bij een zorgrobot? Het zorgpersoneel ziet dat in ieder geval minder zitten dan cliënten zelf.

4. Zelfredzaamheid aanmoedigen

Optie vier luidt dat we mensen, cliënten en consumenten, vragen om meer zelf te doen. Acht jaar geleden werd de 'participatiesamenleving' benoemd, waarin mensen meer zelfwerkzaam en zelfredzaam zouden moeten zijn. Inmiddels verwachten we juist meer van de overheid. En we zijn met z'n allen al druk aan het mantelzorgen.

Toch moeten we ook deze besparingsaanpak verder verkennen. Op het gebied van bankieren zijn we als

Hou van de tien producten de vijf belangrijkste in het assortiment

burger eigenlijk zelf de bank geworden, met de bank-app op onze telefoon. Amsterdam maakte onlangs bekend te gaan inzetten op Lang Leven Thuisflats, waar ouderen in de eigen buurt kunnen blijven en voor elkaar zorgen. Maar: niet iedereen kan meer zelf doen.

5. Sommige dingen niet meer doen of produceren

Zeker interessant is een vijfde vorm van besparen, die neerkomt op het opnieuw vormgeven van werk. Door onderdelen van het werk te schrappen of anders te doen. Mijn Amsterdamse collega Bas ter Weel stelt dat het schrappen van vijf procentpunt van alle administratieve regels en belasting in de zorg het personeelstekort in die sector oplost. Productiebedrijven kunnen op arbeid besparen door in plaats van, zeg, tien producten de belangrijkste vijf in het assortiment te houden. De dienstverlenende sector, commercieel, maar ook de overheidskant, kan eveneens zulke afwegingen maken.

We kunnen ons niet veroorloven om alles te blijven doen en op dezelfde manier. En wat te denken van onze vergadercultuur? We moeten sowieso slimmer werken en ons oor te luister leggen bij de werkvloer. Uitvoerders weten prima wat niet hoeft of anders kan. Mensen opjagen is niet de bedoeling, dat leidt alleen maar tot meer werkdruk en uitval.

6. Pak bullshit-banen aan. Maar... welke zijn dat?

Een zesde en radicaler scenario is dat we simpelweg met bepaald werk stoppen. En dan vooral met werk dat, in energietermen, veel arbeid slurpt, dus arbeidsintensief is. Of dat eigenlijk weinig toevoegt, de zogenoemde bullshit-banen. Vormen van arbeidsverspilling.

Ook dit is makkelijker gezegd dan gedaan. Welk werk kunnen we missen als kiespijn? Vaak wordt gewezen op de activiteiten van 'influencers'. En op sectoren, zoals slachterijen, waar veel arbeidsmigranten werken in soms slechte arbeidsomstandigheden. Wie bepaalt dan dat deze sectoren kunnen worden afgebouwd en gaan de mensen dan automatisch overstappen naar sectoren die we wel behoudenswaardig achten?

Het was woensdag 1 mei, de Dag van de Arbeid. Een belangrijke dag, want vakbonden en andere organisaties hebben hard gevochten voor goede arbeidsomstandigheden en sociale voorzieningen. En daar moeten we aan blijven werken. Maar als we realistisch zijn, moeten we ook eens gaan nadenken over een Dag van de Arbeidsbesparing.

■ Ton Wilthagen is hoogleraar arbeidsmarkt aan Tilburg University en stadshoogleraar van de gemeente Tilburg

▲ In tal van branches is veel vraag naar personeel. FOTO RAMON VAN FLY-MEN/VANP